

Коцюк Юрій Анатолійович

кандидат психологічних наук, директор Наукової бібліотеки

Наукова бібліотека Національного університету

«Острозька академія»

Інформаційно-комунікаційний вимір діяльності сучасних бібліотек на прикладі Наукової бібліотеки

Національного університету «Острозька академія»

Давно не секрет, що більшість бібліотек, які бажають йти в ногу із сучасністю змушені повністю переформатовувати свою діяльність у відповідності до швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасний світ переповнений інформацією і нерідко звичайний читач просто губиться у цьому інформаційному океані. Знайти необхідну достовірну, релевантну інформацію зовсім не просто, і такі пошуки забирають багато часу, інколи змушуючи людину просто відмовитися від пошуків. І ось у цьому випадку на допомогу своїм читачам і повинні приходити бібліотеки. Сучасні бібліотеки це не просто великі впорядковані книгозбірні та обслуговуючий персонал. Сучасні бібліотеки це справжні інформаційні центри, які формують свій власний інформаційний простір у відповідь на запити користувачів. І формується цей простір як із власних специфічних ресурсів, характерних специфіці діяльності бібліотеки, так і з вільних ресурсів мережі інтернет, які знаходяться у відкритому доступі, так і з передплачених інформаційних ресурсів інших бібліотек чи комерційних баз даних.

Як на практиці реалізується така діяльність пропоную розглянути на прикладі Наукової бібліотеки Національного університету «Острозька академія».

Характерною особливістю НБ НаУОА є задоволення різного виду інформаційних послуг. Зокрема бібліотека реалізує не лише можливості ефективного пошуку інформації, а й дозволяє користувачам здійснювати інформаційних обмін, збереження інформації, її створення та захист. З цією

метою в Острозькій академії розгорнуто низку інформаційних систем.

Роль головного електронного каталогу відіграє АБІС¹ УФД²/Бібліотека. З допомогою цієї системи вирішуються такі інформаційні потреби як каталогізація, пошук, облік видачі та повернення літератури перегляд книг «на руках», перегляд боржників, списання та інші типові бібліотечні потреби. Система використовує архітектуру клієнт-сервер, а це значить, що для повноцінної реалізації усіх функцій необхідно встановлювати на кожному комп'ютері, за яким працює бібліотекар, клієнтську частину. Проте, існує й орієнтований на користувачський пошук web-інтерфейс (<https://db.lib.ua.edu.ua/>). Слід зазначити, що система на сьогодні має застарілий інтерфейс, а користувачський пошук доволі специфічний (вимагає додаткових знань для здійснення пошуку), повільний та не інтуїтивний, тому власними силами розроблено спрощений пошук (<http://search.lib.ua.edu.ua/>). Оплата за систему здійснювалася за обмежену кількість автоматизованих робочих місць, яких, до слова, не достатньо, що призводить до відсутності персональної відповідальності окремого бібліотекара. Так під одним обліковим записом в УФД/Бібліотека розділено в часі можуть працювати кілька різних бібліотекарів. Ще одним недоліком системи є відсутність модуля персонального формуляра читача, натомість УФД пропонує інший програмний комплекс УФД/Читач, а це додаткові кошти на оплату.

Окрім УФД/Бібліотека в НаУОА існує і власна розробка – проект «Віртуальна бібліотека» (<http://elrc.ua.edu.ua:9096/>), яких є електронним каталогом сектора іноземної літератури. Каталог «Віртуальна бібліотека» функціонує з 2002 року, використовує web-інтерфейс для роботи (тобто не вимагає жодного додаткового програмного забезпечення окрім браузера), підтримує більшість функцій доступних в УФД/Бібліотека та є значно швидшим. Слід зазначити, що організація роботи з періодикою в УФД/Бібліотека реалізована значно краще, так, знайшовши будь-який журнал читач має

¹ АБІС – автоматизована бібліотечна інформаційна система

² УФД – український фондний дім

можливість перейти до усієї серії, і навпаки, існує можливість від серіального видання перейти до будь-якого випуску. Натомість «Віртуальна бібліотека» працює із журналами як зі звичайними книгами.

Наявність двох електронних каталогів пояснюється еволюційним шляхом розвитку процесу інформатизації в НаУОА. Проект «Віртуальна бібліотека» був реалізований для ресурсного центру вивчення іноземних мов. Натомість сьогодні ресурсний центр знаходиться у підпорядкуванні Наукової бібліотеки й представляє собою сектор іноземної літератури. Із розвитком НаУОА у Наукової бібліотеки з'явилися й інші сектори, розділені територіально, тому постала проблема об'єднання усіх ресурсів у єдиний електронний каталог. Так як обидві існуючі системи морально застаріли, було прийняте рішення розгорнути нову бібліотечну систему, яка б володіла такими можливостями:

- по можливості, повний функціонал УФД/Бібліотекар;
- використання web-серверної технології;
- простота, висока швидкість та релевантність здійснення пошуку;
- доступ читача до свого формуляра;
- підтримка інтерфейсу читача для мобільних пристроїв;
- низька вартість (в ідеалі безкоштовність);
- можливість працювати з будь-якого комп'ютера;
- сумісність із міжнародними стандартами
- постійний розвиток і вдосконалення.

Системою, яка найбільше задовольняє зазначеним вище вимогам, на нашу думку, є *koha* – повнофункціональна, масштабована, система управління бібліотеками з відкритим кодом. До недоліків системи слід віднести відсутність, на даний час, зручного механізму роботи з періодикою, неповна українська локалізація системи та відсутність готового рішення роздруку інвентарної книги. Проте, ці недоліки компенсуються швидким розвитком системи та можливістю гнучкого налаштування під «особисті потреби» На даний час платформа розгорнута, працює в експериментальному режимі (<http://koha.oa.edu.ua>). У

каталог *koha* здійснено успішну міграцію бібліографічних записів з двох електронних каталогів УФД/Бібліотека, а також розроблено механізм міграції з «Віртуальної бібліотеки». Слід все ж таки зауважити, що процес переходу на нову АБІС не простий. Він вимагає значних інтелектуальних ресурсів та є доволі тривалим. Тому перехід здійснюється поступово і значну частину часу паралельно функціонуватимуть декілька електронних каталогів.

Для реалізації можливості збереження наукових публікацій науково-педагогічних працівників НаУОА у науковій бібліотеці розгорнуто електронний репозитарій «Цифровий архів Острозької академії» на базі платформи Eprints (<https://eprints.oa.edu.ua/>). Вибір на користь саме цієї платформи здійснювався з урахуванням швидкості індексації метаданих та повнотекстових публікацій архіву пошуковими системи. Так розміщені на депонування наукові праці практично відразу знаходяться в Google Scholar. Депонування робіт здійснюють відповідальні працівники бібліотеки та, власне, самі автори. Модерація здійснюється силами бібліотеки.

Бібліотека постійно слідкує і сприяє популяризації діяльності науково-педагогічних працівників університету. Так, бібліотекарами ведеться показник наукових публікацій професорсько-викладацького складу ЗВО (<https://lib.oa.edu.ua/funds/science-oa/>). Особливістю наповнення цього показника є повна незалежність бібліотекара від ІТ-працівників, за рахунок власної розробки на основі використання Directory API для зчитування даних з Google таблиць. Таким чином для внесення змін у показник бібліотекар працює зі звичайною Google таблицею [1]. Разом з тим працівниками відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення було розроблено систему звітності та рейтингування професорсько-викладацького складу, кафедр і факультетів «QA»³ (<https://qa.oa.edu.ua/>). Основні можливості системи:

- самоатестація науково-педагогічних працівників (НПП);
- створення власного публічного наукового профілю НПП;

³ QA – Quality Analysis

- зв'язок із іншими науковими профілями НПП;
- створення звітів про пророблену НПП роботу за будь-який вказаний період;
- здійснення рейтингування НПП, кафедр, факультетів університету;
- ведення індивідуального плану НПП із автоматичним підбиттям підсумків.

Окрім цього система постійно оновлюється та вдосконалюється працівниками відділу інформаційних технологій та технічного забезпечення Наукової бібліотеки.

З метою обліку забезпеченості навчальних курсів та спеціальностей загалом літературою у Науковій бібліотеці НаУОА функціонує ще одна власна розробка LitPro (<http://litpro.oa.edu.ua/>). На основі співпраці лаборантів кафедр та відповідальних працівників бібліотеки система автоматично розраховує коефіцієнт забезпеченості курсів рекомендованою літературою за бажанням відображає незабезпечені курси по спеціальностях. Разом з тим LitPro є ефективним інструментом замовлення необхідної літератури для комплектування навчальних курсів. Додаткові можливості системи:

- автоматична генерація та друк різноманітних звітів (у тому числі тих, які вимагаються міністерством);
- доступ студентів до списків рекомендованої літератури до навчальних курсів, перевірка їх наявності, місцерозташування та кількості;
- перегляд (за наявності) електронних версій навчальної літератури.

Електронні версії підручників знаходяться у захищеному сховищі LitPro2 (<https://litpro2.oa.edu.ua>), а функція перегляду електронних версій підручників та іншої літератури доступна лише користувачам Національного університету «Острозька академія». Реалізована така можливість на основі використання облікових записів у домені oa.edu.ua (корпоративна пошта)⁴, які створюються

⁴ Корпоративні поштові скриньки у домені oa.edu.ua створюються у межах співпраці з корпорації Google за програмою Google Apps for Education

Науковою бібліотекою усім студентам викладачам та працівникам «Острозької академії» та технології відкритої автентифікації OAuth 2. Завдяки цій технології усі власники корпоративних поштових скриньок домену oa.edu.ua мають доступ до більшості інформаційних сервісів, які надає Наукова бібліотека, через електронну пошту. Так ще однією розробкою працівників відділу ІТ, яка вимагає автентифікації через корпоративну пошту є новостворена система Dekanat (<https://dekanat.oa.edu.ua/>) та Rozklad (<https://rozklad.oa.edu.ua/>). Ці дві системи стали основою єдиного інтегрованого інформаційного середовища менеджменту освітніх процесів. Так система Dekanat дозволяє вносити інформацію про робочі навчальні плани, навантаження викладачів, виставляти розклад. Натомість система Rozklad дозволяє викладачам та студентам за замовчуванням переглядати безпосередньо свій власний розклад, а за бажанням розклад конкретних викладачів, груп, спеціальностей.

Ще однією системою, яка функціонує в «Острозькій академії» доволі давно та модерується працівниками Наукової бібліотеки є ІС Moodle⁵. Основні можливості системи:

- викладачам:
 - можливість створювати навчальні курси;
 - розміщувати навчальні матеріали;
 - реалізувати різноманітні види діяльності для студентів (завдання, уроки, форуми, глосарії, вікі, завдання тестового типу, опитування тощо);
 - вести електронний журнал оцінювання студентів.
 - здійснювати автоматизовану перевірку на плагіат студентських наукових робі [2].
- студентам:
 - можливість отримувати доступ до навчальних ресурсів;
 - брати участь у навчальних діяльностях;

⁵ Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище

- переглядати власний журнал оцінок.

Зовсім недавно Наукова бібліотека Національного університету «Острозька академія» розгорнула ще дві інформаційні платформи OJS⁶, OCS⁷. Перша система – відкрита система менеджменту та публікації електронних журналів, незамінний інструмент у питаннях просування наукових академічних журналів у наукометричних базах. Друга – відкрита система менеджменту проведення конференцій, у тому числі онлайн. Саме завдяки OCS стало можливим проведення цієї конференції. Основні можливості OCS:

- створення веб-сайту конференції;
- розсилка повідомлень про проведення конференції;
- реєстрація учасників;
- електронний збір матеріалів конференції;
- надання можливості авторам повторно відредагувати свої матеріали;
- індексація матеріалів конференції;
- публікація доповідей конференції та додаткових матеріалів;
- інтегрована можливість обговорення результатів публікації матеріалів конференції [3].

Оцінивши усі представлені системи стає зрозуміло, що Наукова бібліотека Національного університету «Острозька академія» зробила ставку на безкоштовні системи з відкритим кодом та на власні розробки. Системи з відкритим кодом розвиваються найшвидше й найдинамічніше, у той час як власні розробки дозволяють якомога краще реалізувати специфічні потреби конкретного ЗВО.

Разом з тим завдання сучасної бібліотеки полягає не лише у розробці та впровадженні новітніх інформаційних систем. Бібліотека повинна стати сучасним навчальним центром який дозволить на постійній основі проводити навчання, тренінги, консультації з приводу ефективного використання

⁶ OJS – Open Journal Systems

⁷ OCS – Open Conference Systems

інформаційних систем, здійснювати розробку навчальних матеріалів та надавати інформаційну підтримку.

Список використаних джерел

1. Красюк, Богдан. «Технологія розробки електронного наукового покажчика професорсько-викладацького складу НаУОА» // III науково-практична конференція «Бібліотечна справа у сучасних інформаційно-комунікативних процесах: тенденції та перспективи» 24 травня 2017 року. URL : <https://conf.oa.edu.ua/index.php/libconf/libcon201703/paper/view/8>.
2. Коцюк, Юрій. "Використання модуля unplug на базі ic moodle в Національному університеті «Острозька академія»: передумови впровадження, результати співпраці, подальші перспективи" // III науково-практична конференція «Бібліотечна справа у сучасних інформаційно-комунікативних процесах: тенденції та перспективи» 24 травня 2017 року. URL: <https://conf.oa.edu.ua/index.php/libconf/libcon201703/paper/view/14>.
3. Open Conference Systems // Public Knowledge Project / Simon Fraser University Library. — 2014. — URL : <https://pkp.sfu.ca/ocs/>